

2.08. Schepenen en een schepenbankhuis in Neer

Bezoek aan het schepenbankhuis in Neer

a. Schepenen en hun taken

Om een dorp te besturen was er in de middeleeuwen geen gemeenteraad die door de inwoners gekozen was. Wel waren er zeven schepenen, die door de heer of onderheer van het dorp aangewezen waren om administratieve zaken te regelen en om als rechtbank op te treden. In de landsheerlijke kerspels werden de schepenen niet door de heer benoemd maar door de ambtman. Die bestuurders waren plaatselijke grondgebruikers van het dorp. Ze werden meestal voor het leven benoemd en mochten niet weigeren als de heer of ambtman hen aanwees als schepenen. Het was niet altijd een prettige baan, je zal maar over je buurman moeten oordelen of bij hem belasting moeten innen.

Bij de administratieve zaken hoorden de vastlegging van verkoop van grond of huis (transactie), de vastlegging van een testament of een boedelscheiding, de benoeming van voogden (mombers) die zaken van minderjarige kinderen zonder vader of van een weduwe moesten behartigen, de toewijzing van een turfveld of van een te ontginnen stuk woeste grond, het vastleggen van getuigenissen over grenspunten van het dorp (attestaties). Eigenlijk veel werk dat tegenwoordig door notarissen gedaan wordt. Maar de schepenen moesten ook zorgen dat de belastingen geïnd werden en dat de wegen en waterlopen goed onderhouden werden. Ze vormden samen met de grondeigenaren het plaatselijk bestuur.

Fig. 67 Op een oude kaart van Meijel staan nog tekenen van het recht van de dingbank: twee wielen om met radbraken tot een bekentenis te dwingen en een eikenboom om de veroordeelde op te hangen.

De schepenen traden ook als rechters op in de dingbank. Dan oordeelden zij over allerlei zaken die de inwoners van hun dorp betroffen of die te maken hadden met vreemdelingen die zonder verlof of borgsom in het dorp waren komen wonen. Er was over genoeg te oordelen: een vechtpartij in een herberg, een doodslag of moord, verkeerd gebruik van de gemeente ofwel de gemeenschappelijke grond of van een turfveldje, het brandgevaarlijk neerzetten van turven, ongeoorloofd verkopen van grond, verkrachtingen en alles wat de scholtis als openbare aanklager aan de dingbank (rechtbank van schepenen) voorlegde. In Meijel mocht de heer in overleg met de schepenen zelfs oordelen over 'hoofd en hals' (ter dood veroordelen), in andere plaatsen liepen halszaken over de ambtman.

De scholtis of schout was een bijzondere figuur. In Helden en Kessel was de landschout benoemd door de hertog van Gelder, in Meijel was de scholtis meestal een bestudeerde vertegenwoordiger van de Heer van Ghoor.

Bij administratieve zaken was de scholtis de voorzitter van de vergadering van schepenen en werd hij vaak vervangen door de oudste schepenen, de 'stadhouder'. Bij de dingbank was de scholtis de openbare aanklager die de schepenen onder leiding van de stadhouder aanmaande om snel tot een vonnis te komen.

Als de schepenen van Baarlo-Maasbree zich niet in staat achtten een oordeel te vellen gingen ze een advies of wijsseniss halen bij het hoofdgerecht, dat was aanvankelijk de schepenbank Kessel-Helden, later die van Roermond. Als de schepenen van de dingbank Kessel-Helden niet tot een vonnis konden komen, d.w.z. 'niet competent genoeg waren', konden deze het advies voor een vonnis vragen bij de 'wijzere' schepenbank van Roermond.

In sommige dorpen konden de inwoners in beroep gaan tegen het vonnis van de schepenen. Voor Baarlo, Helden en Maasbree was beroep mogelijk bij het Hof van Gelder. In Meijel was zo'n appel niet mogelijk. In Meijel, dat rechtstreeks onder de koning-keizer viel, mochten de schepenen wel de doodstraf uitspreken, maar dat is nooit gebeurd.

b. Schepenen bijeen op een vrijthof, in een lokaal of in een dinghuis

Oorspronkelijk vergaderden de schepenen in de open lucht, zodat iedere inwoner kon horen wat gezegd werd. Dat gebeurde bijvoorbeeld op het vrijthof, een voorhof van de kerk. In Neer was een vrijthof bij de kerk, maar er was ook nog een vrijthof bij kasteel Ghoor.

In Baarlo en Neer hadden de schepenen een eigen lokaal. In Helden-Kessel, Maasbree en Meijel vergaderden zij ook wel in een herberg. Daar stond in het grootste lokaal een 'kompe', een kast waarin de geschreven stukken van de schepenen lagen, soms losse stukken (akten), soms hele registers (protocollen).

In Kessel vergaderden de schepenen in 'de kapelanie'. Dat pand was tegen de kerktoren aan gebouwd en deed tevens dienst als school. In de kerktoren werden de boeken en gerechtsstukken bewaard. Waar de schepenen onder de kerktoren vergaderden, stond de kompe of combe steeds boven in de kerktoren.

Fig. 68 De 'Kapelanie' in Kessel

Helden en Kessel hadden tot 1674 een gezamenlijke schepenbank, met schepenen uit beide dorpen.

De schepenen werden bijgestaan door een secretaris of gerechtsschrijver die meestal van buiten het dorp kwam.

Fig. 69 Uit 1661: het gebouw van de schepenen van Neer aan Engelmanstraat 13

Ze hadden ook hulp van een gerechtsbode die optrad als verkondiger van verordeningen en vergaderingen, enz. Hij was ook oproeper van gedaagden.

Eigenlijk was zo'n gerechtsbode de algemene boodschapper, de deurwaarder en vaak ook de veldwachter van het dorp.

Tenslotte waren er nog de gezworenen, die het praktische werk deden: grondstukken afpalen, toezicht op onderhoud van wegen houden, controle op veiligheid en wat er meer te doen was.